

УДК 336.71

О.В. Лисенок, д.е.н., доц.

Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, м. Київ

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ТА ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКІВ

Досліджується стратегічне управління кредитними операціями як діяльність щодо розробки кредитних стратегій банківської установи, формування мети, завдань та вибору методів їх досягнення. В основі такого стратегічного управління лежить аналіз факторів, що впливають на кредитні операції, стратегічне планування, механізми зв'язку стратегічних і тактичних рішень, контроль за реалізацією стратегії та можливість своєчасного її коригування. З метою ефективної реалізації розробленої кредитної стратегії аргументується, що банки в сучасних умовах мають розробляти власну внутрішню кредитну політику, яка має охоплювати найважливіші елементи і принципи організації кредитної роботи в банку. За результатами дослідження встановлено, що кредитна політика формується на основі факторів, що визначаються обсягом капіталу, активів та кредитного портфеля банку, складом його клієнтури, спеціалізацією, місцезнаходженням, наявністю мережі філій, ситуацією на грошовому ринку.

Ключові слова: банки; банківська система; кредитний портфель; стратегічне управління; кредитна політика.

Постановка проблеми. Управління кредитною діяльністю банків є одним із основних напрямів наукових досліджень, адже кредитування завжди було й залишається пріоритетною економічною функцією банків, що створює основну частину їхнього доходу, однак аналіз ситуації, яка склалася у вітчизняній банківській системі, свідчить, що багато банків зазнає суттєвих фінансових проблем у зв'язку з надзвичайно ризиковою кредитною діяльністю та неефективною стратегією управління кредитним портфелем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення економічної літератури свідчить, що кредитна діяльність банківських установ традиційно перебуває у центрі уваги науковців та економістів і залишається на сьогодні чи не найбільш дослідженим розділом банківської справи. Значний внесок у розробку питань кредитування банками зробили сучасні економісти заходу Кристофер Ф. Блумфілд, В.Лексис, Д.МакНотон, Е.Рід, С.П. Роуз, Дж.Ф. Сінкі. Дослідженню теорії та практики організації кредитних відносин за умов наближення до міжнародних стандартів банківського кредитування сприяють праці вітчизняних вчених-економістів В.Л. Андрущенко, О.В. Васюренка, Я.В. Грудзевича, І.С. Гуцала, О.В. Дзюблюка, О.Т. Євтуха, Б.С. Івасіва, Т.Т. Ковальчука, В.Д. Лагутіна, І.М. Лазепка, Б.Л. Луціва, М.І. Мируна, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, О.М. Петрука, О.В. Пернарівського, Л.О. Примостки, М.Ф. Пуховкіної, Б.І. Пшика, М.І. Савлука. Серед російських вчених варто назвати І.Т. Балабанова, Ю.І. Коробова, В.І. Колесникова, О.І. Лаврушина, А.І. Ольшаного, Г.С. Панової, В.В. Кисельова, В.М. Усоскіна, В.А. Челнокова та ін.

Постановка завдання. Банківське кредитування в Україні потребує подальших наукових теоретичних досліджень і практичних розробок з питань удосконалення процесу формування стратегії управління кредитними операціями для забезпечення стабільного функціонування вітчизняної банківської системи в цілому. Тому визначення методологічних засад, на яких має ґрунтуватися стратегія і політика управління кредитним портфелем, є необхідною умовою підвищення ефективності фінансово-економічної діяльності банків, раціональної організації кредитного процесу та зниження рівня кредитних ризиків.

Викладення основного матеріалу. У США та Західній Європі банківські установи активно розробляють та застосовують на практиці стратегії управління своєю кредитною діяльністю і формують на їх основі кредитну політику, що дозволяє більш успішно здійснювати фінансово-економічну діяльність у банківському ринковому середовищі, ефективно управляти кредитними ризиками та вдосконалювати кредитний процес.

У зв'язку з цим, підкреслимо, що стратегічне управління кредитними операціями – це діяльність щодо розробки кредитних стратегій банківської установи, формування мети, завдань та вибору методів їх досягнення. В основі такого стратегічного управління лежить аналіз факторів, які впливають на кредитні операції, стратегічне планування, механізми зв'язку стратегічних і тактичних рішень, контроль за реалізацією стратегії та можливість своєчасного її коригування.

Процес формування та реалізації стратегічного управління кредитними операціями в банківській установі зображений на рисунку 1.

Рис. 1. Процес стратегічного управління кредитною діяльністю банку

Варто зауважити, що з метою ефективного реалізації розробленої кредитної стратегії банки в сучасних умовах мають розробляти власну внутрішню кредитну політику та запроваджувати механізми її здійснення. Кредитна політика охоплює найважливіші елементи і принципи організації кредитної роботи в банку, які фіксуються у письмовому вигляді та затверджуються на засіданнях кредитного комітету і комітету кредитного нагляду. Ця політика формується на основі факторів, що визначаються обсягом капіталу, активів та кредитного портфеля банку, складом його клієнтури, спеціалізацією, місцезнаходженням, наявністю мережі філій, ситуацією на грошовому ринку тощо [1].

У процесі реалізації кредитної політики банківські установи виходять із необхідності забезпечити поєднання своїх інтересів та інтересів акціонерів, вкладників і позичальників. З огляду на це, основним критерієм кредитної політики є принцип пріоритетності мінімізації рівня ризику над доходністю, відповідно до якого банк, незалежно від суми потенційного доходу, має відмовити клієнту в наданні кредиту, якщо така операція пов'язана з недопустимим рівнем ризику. Тобто рішення банку про надання кредиту певному позичальнику знаходиться у площині: бажаний дохід/допустимий рівень ризику [2, с. 37].

Варто також зазначити, що організаційна структура управління кредитною діяльністю може бути сформована по-різному в кожному банку, оскільки особливості її будови залежать від загальної організаційної структури самої банківської установи, принципів кредитних процесів та кількості відокремлених підрозділів (рис. 2).

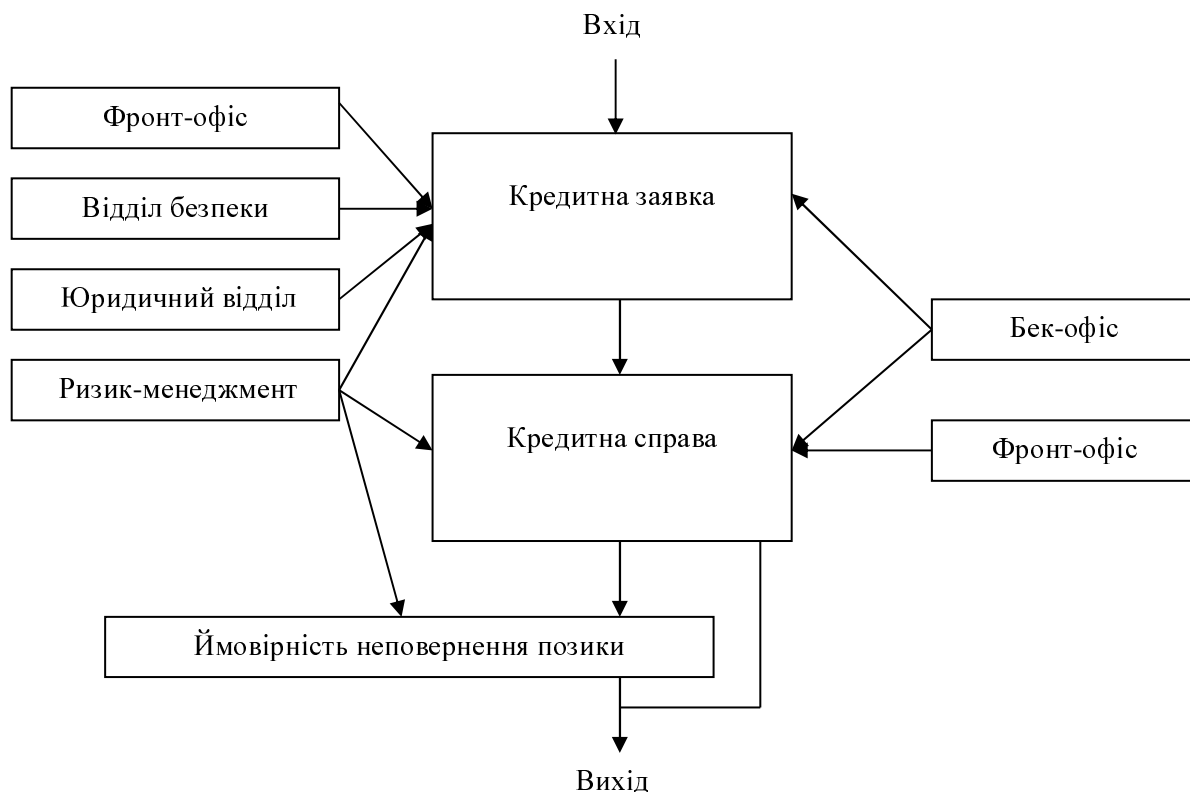

Рис. 2. Організація кредитної діяльності банку

Щодо цього, зазначимо, що процес кредитування складається з декількох цілеспрямованих та послідовних етапів, які взаємодоповнюють один одного, сприяють посиленню надійності та підвищенню ефективності як кожної окремої кредитної угоди, так і кредитної діяльності банку в цілому.

У зв'язку з цим, зауважимо, що в економічній літературі відсутній єдиний погляд щодо кількості етапів процесу кредитування та існують розбіжності в їх трактуванні через особливості методологічних підходів. Відображається як різна кількість етапів кредитування, так і сукупність обов'язкових дій банку в межах певного етапу [3, с. 229–231; 4, с. 460; 5, с. 16]. Проте така різниця у поглядах на кількість етапів не відображається на охопленні ними всього кредитного процесу, починаючи від моменту надходження у банк заявки на отримання кредиту і до кінцевої виплати процентів та основної суми боргу позичальником. Тому за результатами дослідження наукової літератури, вважаємо доцільним виокремити п'ять етапів кредитування, зображених на рисунку 3.

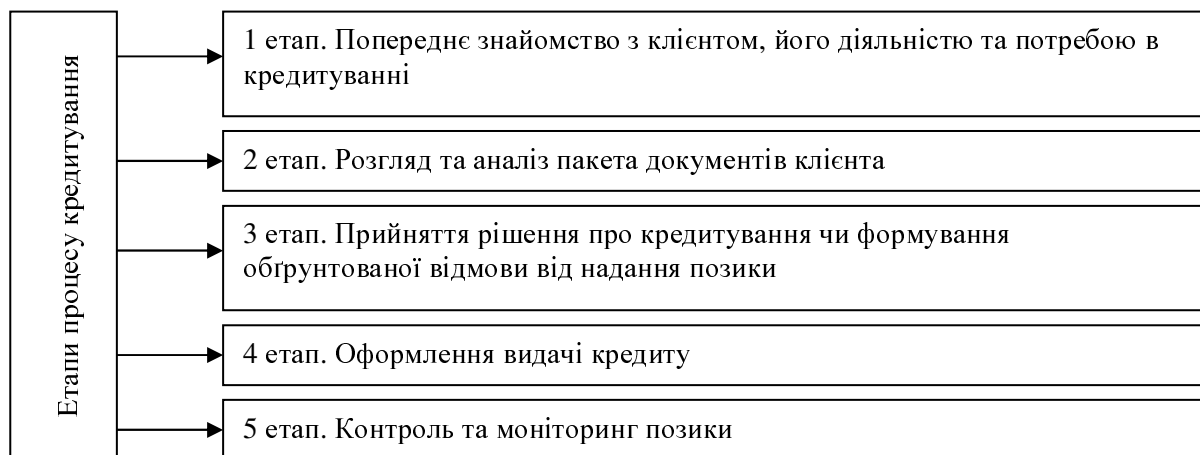

Рис. 3. Етапи процесу банківського кредитування

Аналіз тенденцій розвитку банківської системи України показує, що обсяги кредитування зростали з 2005 до початку 2009 р., починаючи з якого спостерігається значне зниження кредитної активності банків України як в абсолютних (рис. 4), так і у відносних показниках. Зокрема, станом на 01.01.2010 р.

сукупний кредитний портфель по системі банків України знизився на 5,67 %, порівняно з даними на 01.01.2009 р., і становив 747348 млн. грн., що складає майже 85 % від обсягу загальних активів. Але, починаючи з 2010 р., спостерігається зростання кредитного портфеля і на 01.01.2015 р. він вже становив 1006358 млн. грн., що складає 76,42 % від активів банківської системи. Тобто, абсолютна сума кредитного портфеля вітчизняної банківської системи зросла, проте його питома вага в активах порівняно з 2009 р. зменшилась приблизно на 9 п. п.

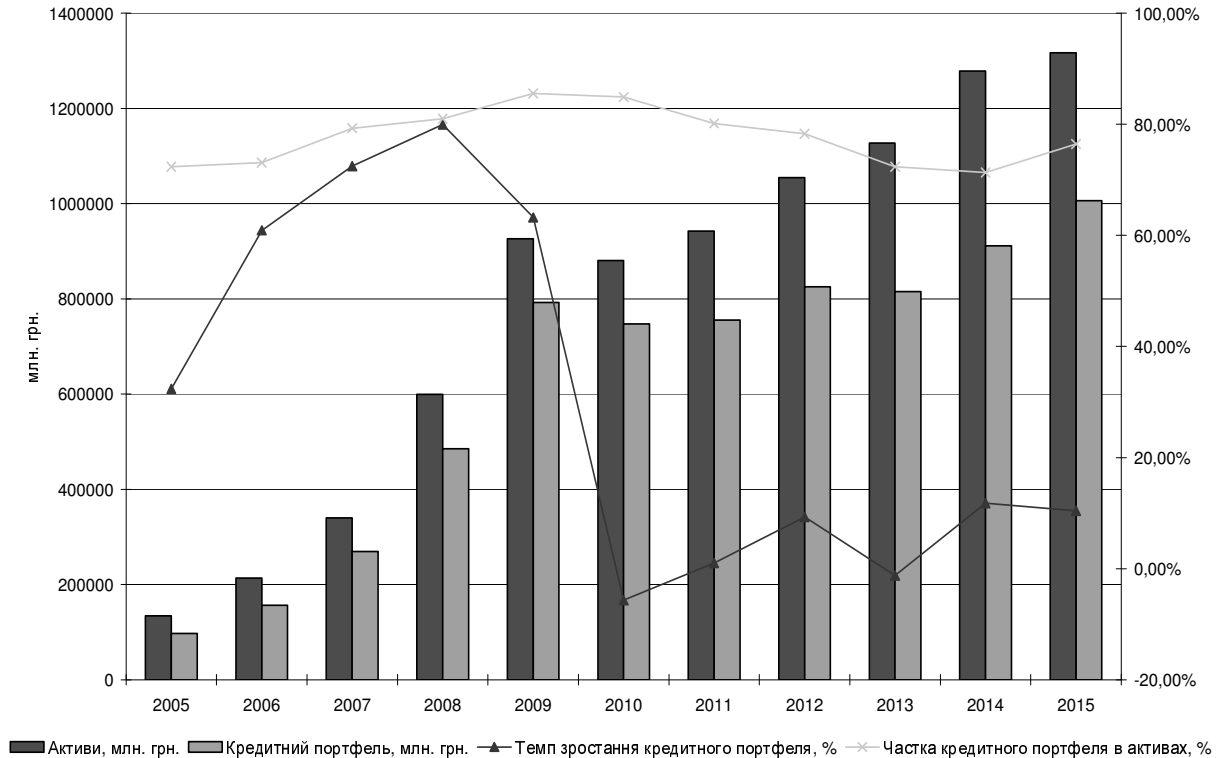

Рис. 4. Динаміка кредитного портфеля банків України на 01.01 (складено та побудовано на основі даних [6, 7])

Здійснений аналіз свідчить, що фінансова криза суттєво вплинула на діяльність вітчизняних банків, які до кінця 2008 р. працювали досить успішно, а протягом 2009–2011 рр. мали збитки на загальну суму 59185 млн. грн., що перевищує суму прибутків, одержаних банківською системою України за всі попередні роки діяльності [6, 7]. Навіть завдяки підвищенню кредитних процентних ставок банкам не вдалось уникнути значних збитків, спричинених різким погіршенням якості кредитного портфеля внаслідок неповернення кредитів. Однією з причин такої ситуації варто визнати значне та систематичне зростання обсягів кредитування протягом 2005–2008 рр., що видно з рисунка 4. Якщо за 2004 р. темпи зростання кредитного портфеля становили 32,35 %, то вже протягом наступного року перевищили 50 % і становили 60,89 %. Найвищі темпи зростання кредитного портфеля спостерігались у 2007 р., коли його обсяг збільшився майже на 80 %.

Одночасно в період 2005–2008 рр. швидкими темпами відбувалось і зростання питомої ваги кредитного портфеля в активах банків за рахунок зменшення частки всіх інших статей балансу. Так, якщо в 2004 р. цей показник становив 72,35 %, то в наступний період він поступово підвищився до 73,12 % у 2005 р. та перевищив 85 % у 2008 р.

Отже, в 2008 р. у вітчизняній банківській системі питома вага кредитів склала приблизно 85 % від загальних активів банків, що варто розцінювати як досить високий, а отже, й занадто ризикований рівень концентрації кредитних операцій. Безперечно, зростання кредитного портфеля, особливо частки виданих кредитів юридичним особам, позитивно впливає на ефективність фінансово-економічної діяльності банків та розвиток економіки країни: сприяє розвитку промисловості, підприємств, небанківських фінансових інститутів, проте не можна довго працювати в такому режимі за відсутності диверсифікації робочих активів. Стрімке зростання обсягів кредитного портфеля, що спостерігалось протягом 2005–2008 рр., призвело до негативних наслідків: втрати стабільності банківської системи та зниження темпів зростання ВВП (рис. 5).

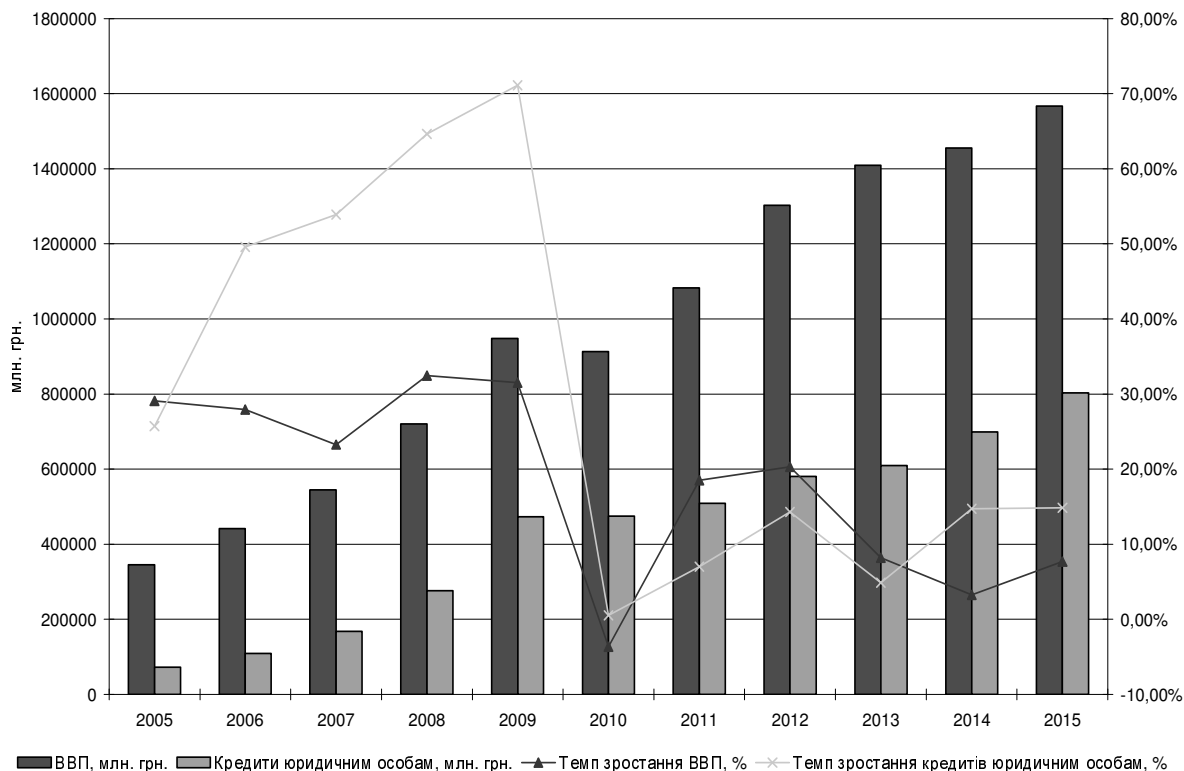

Рис. 5. Співвідношення виданих кредитів юридичним особам та темпів зростання ВВП на 01.01 (розраховано і складено за даними [6, 7])

Висновки. Таким чином, здійснений вище аналіз дозволяє зробити висновок, що банки обрали загальну фінансову стратегію максимізації прибутків навіть ціною підвищення рівня ризику, адже кредитні операції завжди були і залишаються найбільш ризикованими. У зв'язку з цим, зазначимо, що знизити ризик можна диверсифікацією активів, зменшуючи частку кредитного портфеля з одночасним збільшенням питомої ваги портфеля цінних паперів. Серед причин, що призвели до погіршення ситуації, можна виокремити і такі, як низька платоспроможність вітчизняних позичальників, неврегульованість законодавства, зокрема щодо процедури банкрутства та процедури реєстрації обтяжень, високий кредитний ризик, що, в свою чергу, вимагає формування значних резервів.

Список використаної літератури:

1. *Непочатенко О.О.* Гармонійність кредитної політики банків / *О.О. Непочатенко, Н.Л. Правдюк, О.О. Любар* // 36. наук. пр. Уманського нац. ун-ту садівництва. – Умань. – 2012. – Вип. 77, Ч. 2: Економіка. – С. 329–336.
2. *Пасічник І.* Розробка аналітичного інструментарію оцінки ефективності кредитної політики банку / *І.Пасічник, В.Вовк* // Вісник НБУ. – 2008. – № 1. – С. 36–39.
3. Банківські операції : підручник / *А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна* та ін. – 3-тє вид., перероб. і доп. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. *А.М. Мороза*. – К. : КНЕУ, 2008. – 608 с.
4. *Синки Дж.* Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / *Дж.Синки-мл.* ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1018 с.
5. *Лаврушин О.И.* Банковское дело: современная система кредитования : учеб. пособие / *О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева, С.Л. Корниенко* ; под ред. засл. деят. науки РФ, д-ра экон. наук, проф. *О.И. Лаврушина*. – М. : КНОРУС, 2005. – 256 с.
6. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.
7. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.

References:

1. Nepochatenko, O.O. Pravdjuk, N.L. and Ljubar, O.O. (2012), «Garmonijnist' kredytnoi' polityky bankiv», zb. nauk. pr. Umans'kogo nac. un-tu sadivnyctva, Vyp. 77, Ch. 2, Ekonomika, Uman', pp. 329–336.
2. Pasichnyk, I. and Vovk, V. (2008), «Rozrobka analitychnogo instrumentariju ocinky efektyvnosti kredytnoi' polityky banku», *Visnyk NBU*, № 1, pp. 36–39.
3. Moroz, A.M., Savluk, M.I. and Puhovkina, M.F. ta in. (2008), *Bankivs'ki operacii'*, 3 vyd., pererob. i dop., za zag. red. d-ra ekonom. nauk, prof. Moroza, A.M., KNEU, Moskva, 608 p.
4. Synky, Dzh. (2007), *Fynansovyj menedzhment v kommercheskom banke i v yndustryi fynansovyh uslug*, per. s angl., Al'pyna Byznes Buks, Moskva, 1018 p.
5. Lavrushyn, O.Y., Afanas'eva, O.N. and Korniyenko, S.L. (2005), *Bankovskoe delo: sovremennaja sistema kredytovanyja*, pod red. zasl. dejat. nauky RF, d-ra ekon. nauk, prof. Lavrushyna, O.Y., KNORUS, Moskva, 256 p.
6. „Osnovni pokaznyky dijial'nosti bankiv Ukrai'ny”, available at: <http://bank.gov.ua>
7. „Dani finansovoi' zvitnosti bankiv Ukrai'ny”, available at: <http://bank.gov.ua>

ЛИСЕНОК Олександр Володимирович – доктор економічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Українського державного університету та торгівлі, м. Київ.

Наукові інтереси:

- банківський менеджмент;
- аналіз банківської діяльності.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2016.